

Казахстана, дальнейшую реструктуризацию банковской системы в связи с посткризисными состоянием банковского рынка в республике.

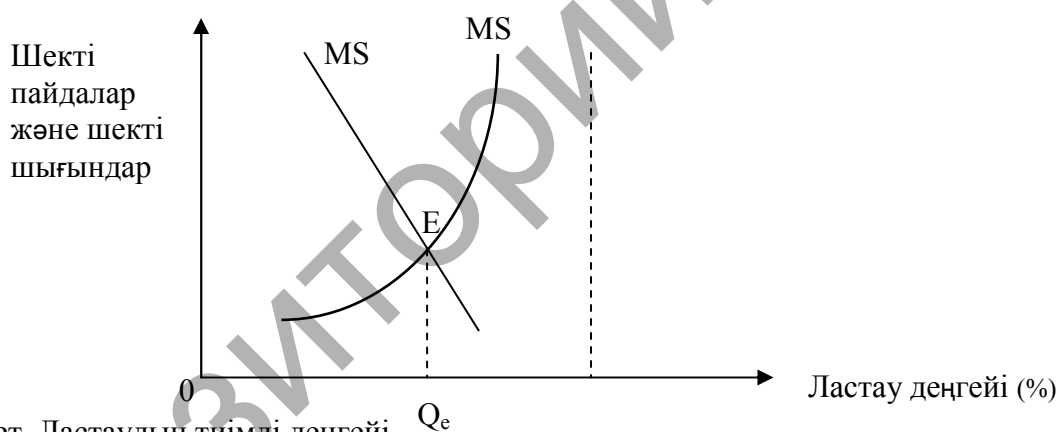
Литература

1. Годовой отчет Казахстанского Фонда гарантирования депозитов за 2015 год. www.KDIF.kz
2. Закон Республики_Казахстан «Об обязательном гарантировании депозитов, размещенных в банках второго уровня Республики_Казахстан» от 07.07.2006 N 169-III
3. www.nationalbank.kz

**Нурпеисов Б.Г., э.ғ.к., доцент (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ),
Жумашева А.Б., э.ғ.м., оқытушы (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ)**

ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ЛАСТАУҒА ҚҰҚЫЛЫ НАРЫҚТЫҢ ҚҰРЫЛУЫНА АРНАЛҒАН ЭКСТЕРНАЛИЯ ТЕОРИЯСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІК МӘНІ

Экстерналия теориясы қоршаған ортаны ластаумен күрес негізін құрап отыр. Қоршаған ортаны ластауды бақылау саласындағы тиімді саясат оның нақты шекті қоғамдық шығындарын баланстауға мүмкіндік береді. Шекті қоғамдық тиімділіктің қисық сызықтары атап өту MSB шекті қоғамдық шығынмен MSC қиылысуы қоғам үшін зиянды ластау шегін тиімді анықтауға мүмкіндік береді.

2 сурет. Ластаудың тиімді деңгейі.

Қоршаған ортаны ластауды төмендету бойынша шекті әлеуметтік шығындар шұғыл өседі, сондықтан төмендетудің әрбір қосымша пайызы қымбаттай түседі. Қоршаған ортаға зиянды қалдықтарды лақтыруды қысқартудың үш жолы бар:

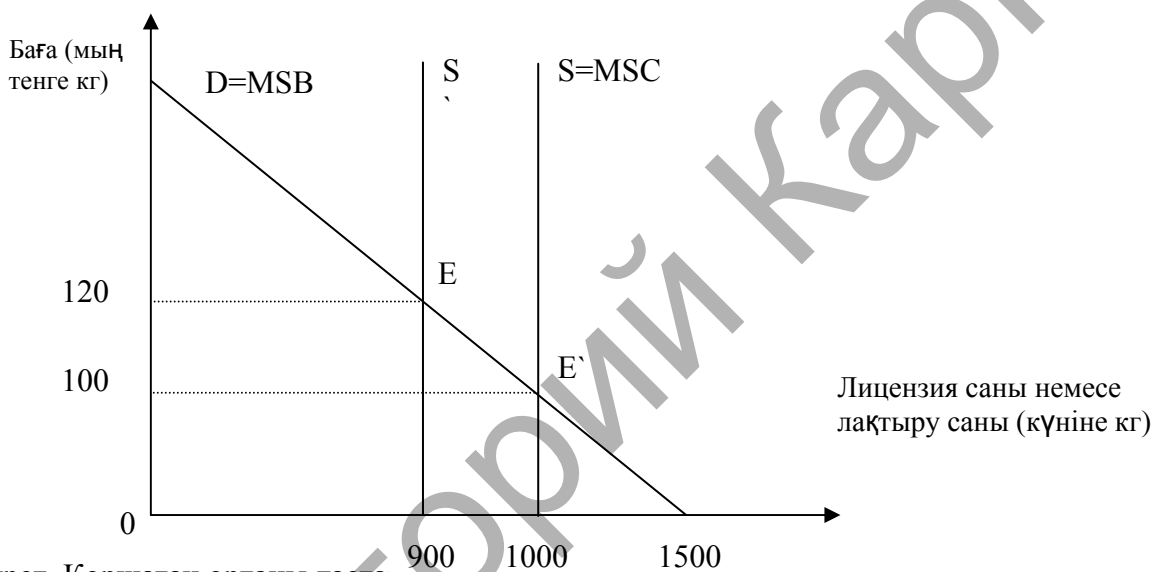
- 1) зиянды қалдықтар бойынша стандарттар мен нормалар құру;
- 2) зиянды қалдықтар лақтыру төлемін енгізу;
- 3) зиянды қалдықтарды лақтыру лицензиясын сату.

Зиянды қалдықты лақтыру бойынша стандарт - ол өндеркәсіп қалдықтарында зиянды нәрселердің концентрациясы заңмен анықталған шектер. Ол көптеген елдерде қабылданған, Қазақстанда ол шекті рұқсат етілген норма, оны орындауды табиғатты қорғау бойынша комитет бақылайды, олар заң бұзушыларға айыппұлдар салады.

Алайда, экстерналияны интернализациялаудың мұнда әдісінің кемшіліктері бар: нақты бір шекте зиянды қалдықтарды лақтыруға рұқсат берілген, әр аумақтағы экологиялық мәселелердің өзектілік деңгейі есепке алынбаған, сонымен қатар жекелеген фирмалардың жеке шекті шығындары арасында айырмашылықтар бар. Сондықтан бірегей шекті рұқсат етілген зиянды қалдықты лақтыру деңгейі не жету бойынша шығындар жекелеген фирмалар мен жалпы қоғамның қосымша шығынына алып келеді. Сонымен қатар шекті

рұқсат етілген норма өндірушілерді қолданылып отырған ластау деңгейін төмендетуге ынталандырмайды. Оған қарағанда Қазақстандағы өтпелі экономика жағдайында енгізілген зиянды қалдықты лақтыру үшін төлем жасау тиімдірек. Зиянды қалдықты лақтыру үшін төлемді фирма қоршаған ортаға лақтырылған әрбір бірлігі үшін төлейді. Осы жүйе зиянды қалдықты лақтыруды азайтуға алып келеді, алайда фирмалар өндірістің экологиялық қауіпсіз әдісіне ауысқаннан гөрі зияндық қалдықты лақтыру үшін төлем жасауды артық көріп отыр.

Дамыған елдерде қоршаған ортаны ластаумен күрестің ең бір қазіргі заманғы әдісі табиғи ортаны ластауға құқықты сату болып табылады. Мемлекет аталған аумақта рұқсат етілген зиянды қалдық көлемін анықтайды және оны лицензия түрінде аукционда сатады. Мысалы, зиянды қалдықты лақтыру көлемін азайту керек болатын болса 1500 ден 1000 кг дейін, онда мемлекет 1500 ден 1000 лицензия сатады, олардың әрқайсысы 1 кг лақтыруға құқық береді.

3 сурет. Қоршаған ортаны ластау

Солайша лицензия ұсынысы абсолютты икемсіз болғандықтан тепе-теңдік E нүктесінде анықталады. Ондай жағдайда 1 кг зияндық қалдықты лақтыруға лицензияның бағасы 100 мың теңге болады. Егер де «Жасылдар» өкілі облыстың экологиялық жағдайын жақсарту үшін айналыстан лицензияның бір бөлігін сатып алады. Ол көлем 100 лицензия болса онда бір лицензияның бағасы 120 мыңға дейін артады. Сонымен, қоршаған ортаны ластау құқығын сату елдегі экологиялық жағдайды жақсартуға күрестің икемді құралы болып табылады.

Игілік қоғамдық болып табылады егер де оны жеке тұтыну басқа индивидтердің тұтыну деңгейіне әсер етпейтін болса. Бұл дегеніміз, индивид осы тауардың кез келген бір көлемін сатып алуға құқылы екенін көрсетеді және ол басқалардың тұтынуын төмендетпейді. Мұндай жағдай жеке иілікті тұтыну кезінде мүмкін емес.

Қоғамдық тауарлардың сипаттамалары:

- Таңдалмайтындығы - қоғамдық иіліктің қандайда болмасын көлемін тұтынуға болады және ол оның басқаларға қолжетімділігін төмендетпейді. Мұндай иіліктер бәсекелестікте емес, себебі қосымша тұтыну үшін оның шекті шығындар нөлге тең.
- Қалтқысыздық - тіпті ол төлеуден бас тартатын болса да ешқайсысын да тұтырудан шығарып тастауға болмайды.

Қоғамдық игіліктерге мыналар мысал бола алады ол ұлттық қорғаныс, радио, көшені жарықтандыру, маяк және т.б. Демек, егер де ешкімге де қоғамдық тауарды (көше жарығын) пайдалануға тыйым салмайтын болсақ онда оған төлеуге де мәжбүрлеуге болмайды. Сондықтан қоғамдық иіліктер дегеніміз ол нарықтың фиаско көріністерінің

бірі. Қоғамдық иілікке қарағанда жеке таза игілік - бұл әрбір бірлік жекелеген төлеммен сатылатын игілік болып табылады.

Мысалы 2 адам G қоғамдық тауарды және X жеке тауарды і болса. Әрбір тұтынушыда пайдалылықтың өзіндік функциясы бар $U_i(G, X_i)$, 1 бірлік G тұтынылуы мүмкін, яғни ол бар болса да жоқ болса да.

Егер де төлем жасауға дайындық өндіріс шығынынан жоғары болатын болса, онда өндірісті жеке фирмалар жүзеге асырады олай болмаған жағдайда тауар өндірілмейді.

$g_1 + g_2 > c$ бұл G тауарын өндірудің Парето-тиімділігінің шарты, ол егер де G тауары өндірілетін болса барлығына да жақсы болатынын көрсетеді. Ол дегеніміз бір адам 1 бірліктегі G тұтынады және X_1 оның жеке тұтынуы, яғни қоғамдық игілікке төлеуді алып тастағанда жеке тұтыну еңбекақыға тең болса онда бұл – оның жеке тұтынуы:

1) 1 тұтынушының пайдалылық функциясы:

$$U_1(1, W_1 - g_1) > U_1(0, W_1) = U_1(1, W_1 - r_1);$$

2) 2 тұтынушының пайдалылық функциясы:

$$U_2(1, W_2 - g_2) > U_2(0, W_2) = U_2(1, W_2 - r_2)$$

Мұнда: $W_i - r_i$ - резервтелген шекті баға. Егер де Парето бойынша тиімділік болатын болса, онда барлығы да қоғамдық игілікті пайдаланғысы келеді, солай болатын болса онда баға төлеуге дайын болуды көрсететін, шекті бағаға тең болуы керек. Себебі $U_1(0, W_1) = U_1(1, W_1 - r_1)$ яғни бағасы шекті пайдалылық сәйкес дәл келеді және $U_1(1, W_1 - g_1) > U_1(1, W_1 - r_1)$ онда $W_1 - g_1 > W_1 - r_1$ және $U_1(1, W_1 - g_1) > U_1(1, W_1 - r_1)$ онда $W_1 - g_1 > W_1 - r_1$ және егер $U_2(1, W_2 - g_2) > U_2(1, W_2 - r_2)$ онда $W_2 - g_2 > W_2 - r_2$.

Себебі, $g_1 > r_2$ және $g_1 > r_2$ Ол қоғамдық тауарға төлеуге дайындық шекті бағадан төмен екенін көрсетіп отыр яғни егер Парето бойынша тиімді болса онда $r_1 + r_2 > g_1 + g_2 > c$. Бақаша айтқанда қоғамдық иілікті өндіру Парето бойынша тиімді болса онда төлеуге дайындықтың жалпы сомасы шекті бағадан төмен. Мынандай сұрақ туындайды осындай тауар ұсынатын фирма табыла ма? Ол жеке секторда өндіретін бола ма?

Мысалы, $r_1 + r_2 = 100$ $c = 150$, тауар Парето бойынша тиімді болады, себебі $r_1 = r_2 = 200 > 150$ - ол әлеуметтік маңызды қоғамдық тауар. Ал жеке фирма төлеуге тең бағаны анықтайды яғни әрқайсысынан $r_1 = r_2$ бойынша алады. Тұтынушы таңдау алдында қалады: сатып ала ды ма жоқ па, мысалы екі студент теледидар сатып алғысы келеді.

	Студент 1	Сатып алушы	Сатып алмау
студент2			
Сатып алу		-	+
Сатып алмау		+	-

Егер де әрбір сатып алушы жекелеп сатып алатын болса, онда шекті шығынды төлейді $c = 150$ алайда теледидарды сатып алушының әрқайсысының таза тиімділігі - 50 құрап отыр, себебі әрқайсысы 100 төлеуге дайын, ал ТВ 150 тұрады. Егер де сатып алушы А ТВ сатып алатын болса оның таза тиімділігі – 50 егер де В ТВ сатып алса, оның таза тиімділігі 100 тең яғни шекті төлеуге дайындығына тең. Егер де ешкім сатып алмайтын болса онда екеуінің де тиімділігі нөл. А үшін басым стратегияны ол жоғалтады – 50 қалай болғанда да егер В сатып алса және сатып алмаса да. Сондықтан оның сатып алмағаны дұрыс. Демек, В үшін де басым стратегияны сатып алмау болып табылады.

Нэш бойынша екінші сатып алушының стратегиясы сатып алу жағдайында бірінші кезекте мынада болып отыр, ол сатып алмау.

Егер де В сатып алушы ТВ сатып алатын болса онда А «билетсіз», В қатысты freerider. Егер де А ТВ сатып алатын болса онда В А қатысты freerider. Бұл жердегі

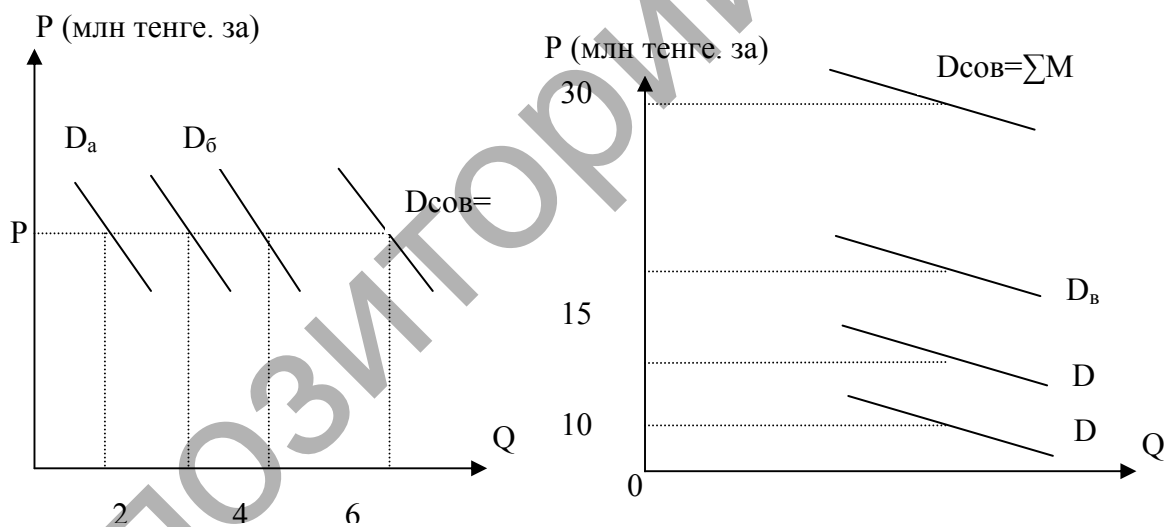
стратегия мынада, сомарлық пайданы максимумдайды, ол сатып алушының біреуінің ғана стратегиясы: $100 + (-50) = 50$ ондай жағдайда 0, ешкім де ТВ сатып алмаған жағдайда. Ол дегеніміз тиімділікті максимумдау үшін біреуі сатып алу стратегиясын таңдауы керек. Ол сотталғанның дилеммасын еске түсіреді. «Билетсіздің» проблемасынан студентің екеуі де ТВ сатып алмайды әрқайсысы оны тегін көргісі келер еді. Ол бәсекелестік теңдік Парето-оңтайлы болып табылмайтынын көрсетеді.

Билетсіз қоянның мәселесін жүзеге асыруға байланысты нарық фиаскодан айырылып отыр және қоғамдық тауар өндірмейді. Сондықтан үкімет осы мәселені шешу мақсатында шаралар қолдану керек - үкімет маяқты, жолдарды салып, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуі керек.

Таза жеке игілікке қарағанда таза қоғамдық игілік тұтыну бірлігі бойынша жеке бола алмайды (оны «шағын» партиялармен шығаруға болмайды) және ол бөлшектеп сатылмайды. Таза қоғамдық игілік бірлігіне жекелеген баға анықтау мүмкін емес. Бағасы ауысатын көлем болып табылмайды. Сондықтан таза қоғамдық игілікке сұраныстың қисық сызығы оның барлық қолда бар көлемі тиімділігін көрсетеді. Барлық тұтынушылар барлық шығарылған игілікті тұтастай пайдалануы керек.

Сонымен, нарықтың «олқылықтары» туралы тиімсіздік жағдайының 4 түрі көрсетіп отыр:

- 1) Монополия;
- 2) Жеткілікті ақпарат (асиметрикалық);
- 3) Сыртқы тиімділік;
- 4) Қоғамдық игілік.

3 сурет. Таза жеке және таза қоғамдық игілік бірлігіне сұранысты анықтау.

Осы жағдайдың барлығында да көмекке мемлекет келеді. Ол осы мәселені шешуге тырысады, ол монополияға қарсы саясат, әлеуметтік сақтандырулар жүргізуге тырысады, сыртқы теріс тиімділігі бар тауар өндірісін шектейді және өндірісті ынталандырады және оң тиімділігі бар экономикалық игіліктерді тұтынуды ынталандырады. Мемлекеттің осы қызмет бағыттары мемлекеттің нарықтық экономкаға араласуының төмені шегін көрсетеді. Алайда, қазіргі заманда мемлекеттің экономикалық қызметтері неғұрлым кеңірек. Оған мыналар кіреді: инфрақұрылымды дамыту, мектепте білім беруге дотациялар, жұмыссыздық бойынша төлемдер, әр түрлі зейнетақылар және қоғамның аз қамтылған мүшелеріне төленетін төлемдер. Осы қызметтің аздаған бөлігі ғана таза қоғамдық игілік қасиеттеріне ие. Оның кейбіреулері құлыптық, ол ұжыммен тұтынылады алайда жеке мысалы кабельді ТВ. Екінші жағынан алғанда жолды жеке дей алмаймыз ол жеке түрде пайдаланылады, себебі машинаның санының артуы кептеліс тудырады.

Әдебиеттер

1. Р. Коуз. Фирмалар, нарық және құқық. М., 2003.
2. А.Н. Олейник, Ауыспалы қоғамның институционалдық дамуы сценарий \ МэиМО.
3. Д. Страк. Рекомбинацияланған жеке меншік және шығысеуропа капиталының тууы. \ Экономика мәселелері. 2006
4. Р.И. Каплеюшиников. жеке меншік құқығының экономикалық теориясы.

Лисова Н.А., к.э.н., доцент (КарГУ им. Академика Е.А.Букетова)

МЕЖДУНАРОДНОЕ НАЛОГОВОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ – КАК ФАКТОР СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ ГОСУДАРСТВ

Мировая экономика - сложная, изменчивая система, находящаяся в постоянном движении. Особенно крупные изменения произошли за последнюю четверть XX века. Нового уровня достиг процесс интеграции, интернационализации, глобализации производительных сил. Транснациональные корпорации и транснациональные банки превратились в основной структурообразующий элемент мирового хозяйства. Происходит усиление взаимозависимости и взаимодействия стран мира. Развитие и совершенствование внешнеэкономической сферы идет быстрее развития национальных хозяйств.

Быстрыми темпами развивается движение ссудного капитала для финансирования не только внешнеэкономической деятельности, но и внутреннего экономического роста стран.

Развитие валютно-кредитных отношений опережало и опережает развитие производства и торговли. Мировой рынок ссудных капиталов является одним из основных, центральных элементов мировой хозяйственной системы. Он ускоряет интернационализацию мировой экономики, повышает гибкость экономических отношений.

Все это сказывается на формировании парадигмы нового мирового экономического порядка – достаточно четко выраженных многосторонних принятых условий, основанных на взаимоприемлемых нормах, определяющих государственные и негосударственные рамки поведения в какой-либо сфере международной деятельности.[1]

Мировой экономический порядок включает в себя международные координирующие структуры:

- международную валютную систему;
- общемировую торговую систему;
- международные и методы налогообложения.

Главными звеньями механизмов, указанных выше сфер выступают МВФ и ВТО.

Говоря о международных принципах налогообложения следует остановиться на проблемах управления этим процессом, и таким его важнейшим элементом как налоговое планирование.

Под налоговым планированием многие исследователи, как отечественные, так и зарубежные, понимают деятельность, направленную на уменьшение налоговых платежей. Хотя налоговое планирование появилось намного позже самих налогов, оно имеет большую и интересную историю.

Если во времена, когда отмечался значительный экономический рост, правительства стран и налоговые органы, в основном, занимались выявлением и ликвидацией наиболее «криминогенных» налоговых схем, которые можно было бы определить как «мошенничество», то в настоящее время, в период выхода из мирового финансового кризиса, борьба с уклонениями от уплаты налогов выходит на международный уровень.

Принципы международного налогового планирования строятся на трех основаниях: